

УДК 347.921.65

В. Перепелюк

кандидат юридичних наук, доцент,
головний консультант відділу узагальнення судової практики
Вищого адміністративного суду України

ЩОДО РОЗМІРУ СУДОВОГО ЗБОРУ ЗА ПОДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОЗОВУ З ВИМОГОЮ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Частиною 2 статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року (далі – Закон) визначено розміри ставок судового збору, які сплачуються за подання заяв, скарг до суду. Зокрема, підпунктом 1 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону визначено розміри ставок за подання до адміністративного суду адміністративного позову майнового й немайнового характеру.

Частиною 2 статті 21 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, розглядається адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Також це стосується вимоги про відшкодування моральної шкоди, яка відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб.

На думку деяких суддів, вимога про відшкодування моральної шкоди має майновий характер, оскільки вона відшкодовується грошми. Інша позиція суддів із цього питання полягає в тому, що така вимога не має майнового характеру, оскільки поняття моральної шкоди не містить такої складової, як майно (гроші).

З огляду на викладене в судовій практиці виникло питання, чи є майновою вимога про відшкодування моральної шкоди.

Дослідженням поняття моральної шкоди та способів її відшкодування займалися Н.В. Павловська, А.М. Ердєлевський, С.А. Беляцкін, В.П. Паліюк, М.М. Хоменко, О.В. Жила, О.В. Крикунов, О.В. Гришук, М.В. Сіроткіна, П.М. Рабінович, М.Д. Бойко, В.І. Манукян, О.А. Пешкова, Л.Л. Нескороджена, М.К. Галянтич, А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк, Т.С. Ківалова, С.І. Шимон.

Відповідно до підпункту 1 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону об'єктом справляння судового збору є адміністративний позов. Про майновий чи немайновий характер позову свідчать особливості змісту його елементів – предмету та підстав. Саме ці два елементи адміністративного позову згадуються в статтях 51, 109, 137, 155 Кодексу адміністративного судочинства України.

Спершу зауважимо щодо підстав як можливого критерію визначення характеру спору.

Підставою позову про відшкодування моральної шкоди є обставини, що свідчать про протиправність діяння, наявність моральної шкоди, наявність причинного зв'язку між шкодою й протиправними діями, вину того, хто завдав шкоду [1, с. 704]. При цьому в справах проти суб'єктів владних повноважень остання обставина виключається з предмету доказування, оскільки відповідальність цих суб'єктів настає незалежно від їх вини (статті 1173–1175 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ)). А третя з названих обставин є похід-

ною від перших двох, відповідно, не має самостійного значення. Тому під час вирішення питання про характер спору, на нашу думку, варто зосередитись лише на перших двох обставинах підстав позову – протиправності діяння та наявності моральної шкоди.

Протиправною визнається поведінка, яка не відповідає вимогам закону, тягне за собою порушення прав та інтересів особи [2, с. 695]. При цьому об'єктом посягання можуть виступати як майнові, так і немайнові права [3, с. 7; 4, с. 55]. Право на відшкодування моральної шкоди мають носії як цивільних немайнових прав (стаття 280 ЦКУ), так і цивільних майнових прав, наприклад права власності (стаття 386 ЦКУ). Про наявність майнових і немайнових прав, посягання на які здатні спричинити моральну шкоду, виправдано вести мову також у публічних галузях права, наприклад, права на доступ до публічної інформації [5, с. 84], права на пенсію [5, с. 101–102], пасивного виборчого права [4, с. 83]. Відповідно, можна припустити, що посягання на майнове право зумовлює появу майнового спору, а посягання на немайнове право (позбавлене майнового змісту [5, с. 134]) – появу немайнового спору [6, с. 81].

Однак таке припущення, на нашу думку, є хибним. По-перше, посягання на майнове право є частиною складів двох видів цивільних деліктів (щодо відшкодування матеріальної шкоди та відшкодування моральної шкоди); тобто таке посягання водночас може спричиняти два різні наслідки, а отже, не може бути винятковою ознакою лише одного із цих деліктів, а тим паче бути критерієм виділення підвидів у межах одного із цих двох деліктів – делікту із заподіяння моральної шкоди. По-друге, як майнове право, так і немайнове право зазвичай захищаються за допомогою одного й того ж способу захисту – стягнення грошової компенсації. Щоправда, у науці існує позиція про

природну відмінність між способами цивільно-правового захисту майнових і немайнових прав [7, с. 105], однак автори цієї позиції не розкривають зміст такої відмінності. Отже, об'єкт посягання, на наше переконання, не може бути критерієм визначення характеру спору.

Аналогічний підхід зустрічається в науковій літературі. Зокрема, В.І. Манукян зазначає: «З точки зору відшкодування шкоди має значення не те, на які блага (матеріальні чи особисті) було посягання, а результат нападу, наскільки він позначився на майновій і моральній сфері потерпілого» [8, с. 205–208]. Відшкодування шкоди має однаковий характер незалежно від того, з яких відносин вона виникла: майнових чи особистих немайнових [7, с. 54]. Вид суб'єктивного права (майнове право чи немайнове право) здатний визначати особливості порядку його судового захисту, наприклад, розмір строку позовної давності [8, с. 205–209], відповідно до пункту 1 частини 1 статті 268 Цивільного процесуального кодексу України («Позовна давність не поширюється на вимогу, що постає з порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом» [9]), однак не використовується в законах для визначення певного спору як майнового чи немайнового.

Друга обставина-підстава позову – моральна шкода. На відміну від майнової, моральна шкода є немайновою (пункт 3 частини 2 статті 11 ЦКУ). Моральна шкода полягає в такому: 1) у фізичному болю й стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі й гідності фізичної особи, а також ділової

репутації фізичної чи юридичної особи (частина 2 статті 23 ЦКУ). Тому в науці панує одна думка, що цей вид шкоди не включає в себе жодного майнового елементу [10, с. 15; 6, с. 62], не має економічного змісту [11, с. 16]. А оскільки моральна шкода не має грошового вираження, то неможливо повністю її відшкодувати; будь-який розмір компенсації може мати лише суто умовне вираження [1, с. 43]. Така умовність способів компенсації вказує на те, що вони загалом не можуть бути критерієм визначення характеру спору, таким критерієм має бути саме характер шкоди. Очевидно, саме цим міркуванням керувався Пленум Верховного Суду України, коли в 1990 році в пункті 22-1 Постанови «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій» сформулював позицію про те, що вимоги про відшкодування моральної шкоди, заявлені самостійно, оплачуються державним митом за ставками, встановленими для позовів немайнового характеру [12].

Водночас позови про відшкодування моральної шкоди можуть мати ціну, якщо заявлено такий спосіб компенсації, як гроші або майно. При цьому в розмір ціни такого позову закладається не розмір шкоди (адже з огляду на природу шкоди розрахувати такий розмір неможливо загалом), а вартість благ, які допоможуть потерпілій особі «загладити» моральну шкоду [13, с. 95; 6, с. 14; 7, с. 91]. Таким чином, такий підставі позову, як шкода, що завжди носить немайновий характер, відповідатиме позовна вимога (предмет позову), характер якої може бути майновим. Тому не виникало перешкод для того, щоб законодавець, керуючись певними політичними міркуваннями, використав предмет позову як критерій визначення характеру спору, зокрема, під час регулювання розмірів ставок державного мита (судового збору). Що й було зроблено в 2003 році шляхом внесення відповід-

них змін до підпункту «ж» пункту 1 статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» [14], а в 2011 році повторено у підпункті 6 пункту 1 частини 2 статті 4 Закону.

Що ж стосується предмета позову (способу судового захисту) як можливого критерію визначення характеру спору, то варто зазначити, що предметом позову про відшкодування моральної шкоди є вимога про визнання факту заподіяння шкоди, визначення її розміру та компенсація цієї шкоди грошима, майном або в інший спосіб [15, с. 7; 16, с. 15].

Найбільш поширеним способом компенсації є гроші чи майно. Таким позовним вимогам, як майнові, притаманна більшість властивостей, що притаманні решті майнових вимог. Наприклад, вони можуть бути передані іншій особі на підставі договору (цесія) або в порядку спадкування за законом [5, с. 154–155]. Відповідно, допускається процесуальне правонаступництво на стадії виконавчого провадження; щоправда, Верховний Суд України відкидає таку можливість (абзац 7 пункту 27 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [17]).

Більшість науковців схиляються до того, що згадані способи захисту є єдиними можливими, що відшкодування моральної шкоди є різновидом майнової відповідальності, що право на компенсацію моральної шкоди є правом винятково матеріальним, що відшкодування моральної шкоди слід відносити до грошових зобов'язань [3, с. 7; 8, с. 19–20; 18, с. 324, 389; 7, с. 133]. Так, Т.С. Ківалова зазначає: «Об'єктом правовідносин відшкодування шкоди є поведінка, дії боржника (особи, яка завдала шкоду, або особи, на яку покладено законом обов'язок відшкодування), що завжди мають майновий характер» [19, с. 9, 24–25]. Водночас згідно із частиною 3

статті 23 ЦКУ моральна шкода може відшкодуватися не лише грошима, майном, а й «в інший спосіб». Існують думки, що до таких «інших способів» може бути віднесено способи, які за своїм характером є немайновими, наприклад, спростування відомостей, що ганьблять честь і гідність [20, с. 13; 4, с. 124], припинення дій, які порушують право, зокрема, заборона розповсюдження твору без згоди автора [13, с. 111]. На невичерпність способів захисту лише майновими вимогами, на нашу думку, також вказує правова позиція Верховного Суду України (далі – ВСУ), викладена в Постанові Пленуму ВСУ від 25 квітня 2012 року в справі № 6-23цс12: «Конкретний спосіб, на підставі якого здійснюється відшкодування моральної шкоди, обирається потерпілою особою з урахуванням характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин (статті 3, 4, 11, 31 Цивільного процесуального кодексу України)» [21].

Інститут моральної шкоди має міжгалузевий характер (абзац 4 підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 лютого 2012 року № 4-рп/2012 в справі за конституційним зверненням громадянина Стріхара Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 2371 цього кодексу). Відшкодуванню підлягає моральна шкода, завдана як цивільним деліктом, так і злочином (стаття 1177 ЦКУ), публічно-правовим порушенням із боку суб'єкта владних повноважень (статті 1173, 1175 ЦКУ), господарським правопорушенням. Відповідно, така шкода може відшкодуватися не лише в порядку цивільного судочинства, а й у порядку кримінального, адміністративного, господарського судочинства. У разі необхідності в останніх трьох видах судочинства за аналогією закону можуть застосовуватись положення

цивільного процесуального законодавства щодо відшкодування моральної шкоди, зокрема, відповідні положення Закону.

Такої ж позиції дотримується Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ) під час вирішення питання щодо характеру позовних вимог про відшкодування моральної шкоди в пункті 7 свого інформаційного листа «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір» та пункті 2.2.3 Постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України»: «Пунктом 2 частини 2 статті 4 Закону не визначено окремо ставки судового збору за подання до господарського суду позовної заяви про захист ділової репутації фізичної або юридичної особи. У визначенні такої ставки господарському суду слід виходити з того, що відповідні позовні заяви (з урахуванням положень підпункту 6 пункту 1 частини 2 статті 4 Закону) мають немайновий характер і повинні оплачуватись судовим збором згідно з підпунктом 2 пункту 2 статті 4 Закону, крім позовних заяв про відшкодування моральної шкоди, які належать до заяв майнового характеру, а тому оплачуються названим збором відповідно до підпункту 1 пункту 2 статті 4 Закону. Якщо в одній позовній заяві об'єднано вимоги немайнового й майнового характеру, судовий збір підлягає оплаті за ставками, встановленими для позовів як майнового, так і немайнового характеру» [22].

З наведеною позицією варто погодитись у питанні щодо можливості застосування аналогії закону. Однак не можна погодитись із тезою про те, що позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди мають винятково майновий характер. Абзаци 3–6 підпункту 6 пункту 1 частини 2 статті 4 Закону передбачають можливість існування майнових вимог про відшкодування моральної шкоди. Про-

те ці положення, на нашу думку, не виключають можливість існування немайнових вимог (немайнових способів судового захисту), які охоплюються абзацом 2 підпункту 6 пункту 1 частини 2 статті 4 Закону: «позовні заяви немайнового характеру».

З огляду на викладене слід визнати можливість заявленні в адміністративному судочинстві як позовів про відшкодування моральної шкоди майнового характеру, так і позовів про відшкодування моральної шкоди немайнового характеру.

Відповідно, позови про відшкодування моральної шкоди майнового характеру слід оплачувати судовим збором у розмірі 2% розміру майнових вимог, проте не менше 1,5 розміру мінімальної заробітної плати та не більше 4 розмірів мінімальної заробітної плати (абзац 2 підпункту 1 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону), а позови про відшкодування моральної шкоди немайнового характеру – судовим збором у розмірі 0,06 розміру мінімальної заробітної плати (абзац 3 підпункту 1 пункту 3 частини 2 статті 4 Закону).

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративний позов, моральна шкода, майнові й немайнові вимоги, судовий збір.

У статті розглянуто проблеми встановлення, обчислення та сплати судового збору за подання адміністративних позовів, що містять вимоги про відшкодування моральної шкоди. Обґрунтовано доцільність розгляду й вирішення в порядку адміністративного судочинства вимог про відшкодування моральної шкоди як майнового, так і немайнового характеру. Визначено розмір судового збору та способи його обчислення щодо позовів, які містять вимоги про відшкодування моральної шкоди.

В статье рассмотрены проблемы установления, исчисления и уплаты судебного сбора за подачу административных исков, содержащих требования о возмещении морального вреда. Обоснована целесообразность рассмотрения и решения в порядке административного судопроизводства требований о возмещении морального вреда как имущественного, так и неимущественного характера. Определен размер судебного сбора и способы его исчисления по искам, которые содержат требования о возмещении морального вреда.

The paper considers the problem of setting, calculation and payment of court fee for filing administrative claims, which include requirements for non-pecuniary damage. Expediency address and resolve administrative procedures requirements for non-pecuniary damage to property and non-property nature. Determined amount of court fee and how to calculate it in actions, including requirements for non-pecuniary damage.

Література

1. Цивільний кодекс України : [наук.-практ. коментар] : у 2 ч. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : ВД «Ін Юре», 2004– . – Ч. 2. – 2004. – 710 с.
2. Цивільний кодекс України : [наук.-практ. коментар] : у 2 ч. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : ВД «Ін Юре», 2004– . – Ч. 2. – 2004. – 710 с.
3. Павловська Н.В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Н.В. Павловська ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 15 с.
4. Палиюк В.П. Возмещение морального (неимущественного) вреда: [монография] / В.П. Палиюк. – К. : Право, 2000. – 272 с.

5. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики / А.М. Эрделевский. – М. : БЕК, 2000. – 236 с.
6. Пешкова О.А. Компенсация морального вреда: защита и ответственность при причинении вреда нематериальным благам и немущественным правам / О.А. Пешкова. – М. : Ось-89, 2006. – 239 с.
7. Відшкодування моральної шкоди: коментар, законодавство, судова практика / за ред. М.К. Галянтича. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.
8. Манукян В.И. Моральный вред: право, практика, опыт / В.И. Манукян. – К. : Истина, 2008. – 288 с.
9. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
10. Беляцкий С.А. Возмещение морального (немущественного) вреда / С.А. Беляцкий. – М. : Городец, 1996. – 64 с.
11. Бойко М.Д. Відшкодування шкоди: правовий аспект : [навч.-практ. посібник] / М.Д. Бойко. – К. : Атіка, 2007. – 328 с.
12. Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 вересня 1990 року № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS90005.html.
13. Рабінович П.М. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загально-теоретичні аспекти) / П.М. Рабінович // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина / [П.М. Рабінович, О.В. Грищук та ін.] ; за ред. П.М. Рабіновича. – Львів : Світ, 2006. – С. 94–97.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань забезпечення та безперешкодної реалізації права людини на свободу слова : Закон України від 3 квітня 2003 року № 676-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/676-15>.
15. Крикунов О.В. Цивільний позов про компенсацію моральної шкоди в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.В. Крикунов ; Нац. академія внутр. справ України. – К., 2002. – 17 с.
16. Сіроткіна М.В. Інститут моральної шкоди в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / М.В. Сіроткіна ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 18 с.
17. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.
18. Нескороджена Л.Л. Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: теорія і практика : [навч.-практ. посіб.] / [Л.Л. Нескороджена, С.В. Щербак, М.В. Сіроткіна] ; за заг. ред. С.Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С.Я. ; КНТ, 2008. – 405 с.
19. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т.С. Ківалова ; Одеська нац. юрид. академія. – О., 2008. – 35 с.
20. Грищук О.В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загально-теоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.В. Грищук ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 20 с.
21. Постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2012 року в справі № 6-23цс12 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Справа № 24068079. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24068079>.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

22. Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір»: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 21 листопада 2011 року № 01-06/1625/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_704600-12 ; Про

деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 21 лютого 2013 року № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/va007600-13>.

